

מטלת הביצוע כמטלת הערכה באזרחות "מפת דרכים" – מטלת הביצוע הלכה למעשה

מקור וקרדיט : צוות מט"ח והפיקוח על האזרחות

מטלת הביצוע הינה מטלת הערכה באזרחות. מטלת הביצוע משלימה את חוויית הלמידה ומאפשרת לקשר באופן מעשי בין הלימודים התיאורטיים לבין המציאות היומיומית. עיקרי הדברים:

במטלת הביצוע מציג המורה בפני כלל הכיתה תופעה, סוגיה או אירוע אזרחי שיש בהם קונפליקטים או בעיות ("סיפור מסגרת"). הכיתה מתחלקת לקבוצות של 3-5 תלמידים. הקבוצות מחלצות בעיות שונות העולות מתוך סיפור המסגרת, כלומר: ממקדות לעצמן בעיות יותר ספציפיות שמעניינות אותם.

לאחר מכן, כל קבוצה חוקרת ובודקת לעומק את הבעיה שבחרה: חקר עיוני – חיפוש וקריאה של מספר מקורות עיוניים אודות הבעיה ("סקירת ספרות") חקר מעשי – איסוף נתונים ומידע מהשטח אודות הבעיה בסופו של התהליך, ולאחר שלמדו והכירו את הבעיה באופן מעמיק יותר, אמורים התלמידים בכל קבוצה להציע פתרון מעשי לבעיה אותה בדקו. את הפתרון מציגים חברי הקבוצה בצורה של תוצר.

התהליך כולו מלווה על ידי המורה, לאור מחוון מפורט וידוע מראש, ומלווה במשוב של התלמידים על פעולתם. המסמך להלן מפרט ומסביר את המטלה, על כל שלביה.

הדגש במטלת הביצוע הוא על **התהליך** אותו עובר התלמיד; תהליך שאמור לחזק את המודעות האזרחית שלו ולהעשירו בהתנסות מעשית.

ה"אני מאמין" החינוכי אותו משרתת מטלת הביצוע רואה במטלה כלי שיעזור לתלמידים להבין את מקומם ותפקידם כאזרחים במדינה ובחברה הדמוקרטית:

- ✓ להבין שבמציאות החברתית והפוליטית במדינה דמוקרטית ישנן בעיות אזרחיות הנובעות מסיבות שונות
- ✓ להבין שכאזרח במדינה הדמוקרטית זכותו ואף חובתו להיות מודע לבעיות ולנסות להביא לפתרון בדרכים שונות, לגיטימיות
- ✓ להבין שבמסגרת כללי המשחק הנהוגים במדינה הדמוקרטית זכותו, כזכותו של כל אזרח, לפקח ולבקר את פעולות השלטון

- ✓ להבין שבמסגרת כללי המשחק הנהוגים במדינה הדמוקרטית חובתו האזרחית היא להצביע ולהתריע על בעיות ועוללות בהן הוא נתקל, וזכותו להציע פתרונות לבעיות אלה ולפעול לפתרונן.
- ✓ להבין שיש מקום ותפקיד לכל אזרח במדינה הדמוקרטית לפעול למען שיפור איכות החיים במדינה.
- ✓ להבין את תפקידן של רשויות השלטון ואת תפקידם של גופים ציבוריים שונים.

מטלת הביצוע הינה מטלת הערכה המקנה לתלמיד 20% מציון הבגרות הסופי. המטלה הינה עבודה המאופיינת בקריטריונים ברורים על פיהם ניתן להנחות את התלמידים, לבדוק את עבודותיהם ולהעריכן.

בקשר מורה – קבוצה שנוצר במהלך ביצוע המטלה הופך המורה ל**מוביל ומנחה של תהליך הלמידה**. יש כאן שינוי בדפוס העבודה שיש להיות מודעים אליו. מטלת הביצוע מזמנת הנחיה קבוצתית ופרטנית, כשהיעד הוא להגיע לפתרונות מגוונים, בלתי ידועים מראש. זאת להבדיל מעבודת המורה במליאת הכיתה בתהליך הוראה פרונטאלי, שבסיומו כל התלמידים נדרשים להגיע לתוצאות צפויות בדמות תשובות למבחן בכתב.

המסמך הרשמי והבסיסי המגדיר את המטלה הינו מסמך האגף לתכנון ופיתוח תכניות לימודים בנושא [מטלת הביצוע](#).

במסמך שלפניכם הסבר מפורט המתייחס לשלבי העבודה. זו מעין "מפת דרכים" שתפקידה לאפשר למורה להתמודד ביתר קלות עם המשימה המורכבת של הנחית וליווי מטלת הביצוע. (ראו גם נספח א' – תכנון עבודת המורה).

ביצוע העבודה ילווה בדף תכנון ומעקב, המגדיר את לוח הזמנים שבו צריך לעמוד ובו ייקבעו גם תאריכי המפגשים של המורה עם הקבוצה – על דף זה יחתמו המורה וכל אחד מחברי הקבוצה בתום כל מפגש. (נספח ב').

מומלץ לקרוא את המסמך כולו תוך עיון מקביל בסיפורי מסגרת לדוגמא הנלווים למסמך זה (נספח ג').

תפקידן של הדוגמאות להבהיר את הקריטריונים העקרוניים המופיעים במסמך.

מהי מטלת ביצוע?

מטלת ביצוע **איננה** עבודת חקר רגילה (כפי שקיימת במקצועות מדעי החברה האחרים)

מטלת ביצוע באזרחות	עבודת חקר במדעי החברה	
מהווה 20% משתי יח"ל	יח"ל אחת לפחות מתוך חמש יח"ל	היקף
עידוד המעורבות האזרחית של התלמיד, חיבור בין הידע לבין המעורבות החברתית-פוליטית. עונה על השאלה: "במה העבודה הזו מקדמת את היותו של התלמיד אזרח מעורב ופעיל בחברה" .	הרחבת הידע של התלמיד, ולמידה אודות ביצוע שיטות חקר מדעיות. עונה על השאלה: "במה העבודה הזו מקדמת את התלמיד כחלק מקהילת המדע / הידע האנושי" .	מטרות
ניתוח והתייחסות לסוגיה קיימת – יש בעיה שקיימת במציאות; בעיה שצריך לבדוק איך היא מתקיימת ולמצוא לה פתרונות מעשיים; להעלות הצעות לדרכים אפשריות שביצוען יכול להביא לפתרון הבעיה	השערה – בדיקת תלות בין משתנים בניסיון להסביר תופעה כלשהי - חיובית או שלילית. המסקנה יכולה להיות אישוש של ההשערה או הפרכתה.	מהות

מה כוללת מטלת ביצוע?

למטלת הביצוע מספר חלקים. הסדר בו הם מופיעים להלן משקף גם את תהליך העבודה של התלמידים:

סיפור המסגרת -> חילוץ בעיות -> החלק העיוני - סקירת ספרות -> החלק המעשי - איסוף נתונים מהשטח וניתוחם -> פתרון ותוצר.

המטלה מתבצעת תוך התייחסות למחווה המלווה את העשייה לאורכה. כמו כן, בתהליך העבודה מבצעים התלמידים רפלקציה על עבודתם.

התהליך כולו אמור להמשך 3-6 חודשים, ולהתפרס על פני כ-30 שעות הוראה בכיתה. שימו לב: חלק משעות אלו יוקדש לעבודה של הקבוצות, בשעה שהמורה עובר ביניהן ומסייע להן. חלק אחר יוקדש להוראה והנחיה של המורה במליאת הכיתה לנושאים הרלוונטיים לכל הקבוצות [טבלה ובה הצעה מפורטת לחלוקת השעות מופיעה בנספח א]. על כן, חלק משמעותי מהליווי של עבודת הקבוצות יעשה במהלך שעות ההוראה ולא מחוץ להן.

להלן פירוט לגבי כל אחד משלבי התהליך:

שלב א': סיפור המסגרת

מהו סיפור מסגרת?

סיפור המסגרת מגדיר את מסגרת העבודה - עונה לשאלה: "למה צריכה קבוצת התלמידים להתייחס?"

לסיפור המסגרת שלושה חלקים:

א. הסוגיה (ה"סיפור" עצמו)

ב. קישור לנושאים ומושגים באזרחות (הרלוונטיים לסיפור הקונקרטי)

ג. הוראות והנחיות לביצוע העבודה (נוסח קבוע)

א. מהם מאפייני הסוגיה בה עוסק סיפור המסגרת?

■ הסוגיה בה עוסק סיפור מסגרת צריכה לכלול זמן, מקום והתרחשות מוגדרים, מהם ניתן לגזור בעיות אזרחיות אמיתיות ורלוונטיות, שיכול להיות להן פתרון מעשי. על הסוגיה להיות מחוברת למושגים באזרחות. רצוי שלשון הסיפור עצמו תעשה שימוש ב"שפת האזרחות".

מאפייני סוגיית סיפור מסגרת - פירוט:

ההתרחשות מעוגנת בזמן

■ על מנת שהסיפור יהיה רלוונטי לתלמיד, הסיפור צריך להתייחס לבעיה עכשווית, בעיה שהתלמיד יכול לחוש אותה. הסיפור יכול להיות עכשווי או מתמשך מן העבר. סיפור המתייחס לעבר חייב להיות כזה שהבעיות שהוא מעלה עדיין מציאותיות ורלוונטיות. [כך, למשל, לא ניתן לכתוב סיפור מסגרת על המצוקות שאפיינו את המעברות בשנות ה-50. לעומת זאת, בעיות הקליטה של יהודי אתיופיה אמנם החלו בשנות ה-80 אך עודן רלוונטיות היום.]

ההתרחשות מעוגנת במקום

■ על מנת שהסיפור יהיה רלוונטי לתלמיד, חשוב שהאזור בו מתרחש המקרה הנבדק יהיה רלוונטי גם הוא לתלמיד. האזור יכול להיות תחום הישוב ויכול להיות ארצי:

תחום הישוב וסביבתו – נושא לדוגמא: מפגע סביבתי הפוגע באיכות חייהם של תושבי שכונה בישוב.

ארצי – נושא לדוגמא: דמי כניסה מופרזים לחופי הכנרת; הפרת זכויות יוצרים של מוסיקאים ישראלים על ידי הציבור (תופעת ה"צריבות").

הסיפור מתאר התרחשות

■ הסיפור מתייחס לתופעה מסוימת ומתאר התרחשות אמיתית, או שורה של התרחשויות המדגישות קונפליקט / בעיות / פער בין רצוי למצוי / אילוצים / צדדים שונים הקשורים לתופעה.

■ סוגיית סיפור המסגרת אינה יכולה להיות כללית מדי – כלומר, לתאר תופעה עקרונית ללא קונקרטיזציה. מאידך - אין היא יכולה להיות קונקרטי מדי, שכן אז לא ניתן יהיה לגזור ממנה מגוון של בעיות

לדוגמא:

- ◆ זיהום אקולוגי הפוגע בבריאות הציבור – כללי מדי
- ◆ זיהום אוויר על-ידי מפעל X בישוב Y הפוגע בילדי גן Z – ספציפי מדי
- ◆ זיהום אקולוגי הנגרם על-ידי מפעלים שונים באזור התעשייה של ישוב Y
- פוגע באיכות החיים של תושבי האזור – מכוון ומאפשר גזירת בעיות שונות

מהסוגיה ניתן לגזור בעיות אזרחיות שהן:

- ◆ מציאותיות
- ◆ ניתנות לבדיקה
- ◆ ניתן להציע להן פתרונות שיכולים להשפיע / להביא את הבעיה לסיומה
- ◆ הפתרונות האפשריים ניתנים לביצוע: אם על ידי התלמידים עצמם או על ידי אחרים אליהם מופנית הצעת הפתרון (למשל: ניסוח ראשוני של הצעת חוק המופנית לחברי כנסת).

* בהמשך נדון בחילוך בעיות

הקשר בין ההתרחשות לבין העשייה האזרחית

- מרכז הסיפור הוא האירוע הקונקרטי; ההתרחשות סביבה נבנה הסיפור.
- כדי להבטיח את הקשר בין ההתרחשות לבין העשייה האזרחית הנדרשת מן התלמיד, יש לדאוג שהסיפור

יוביל את התלמיד לגורמים שונים מולם הוא אמור לבדוק את הבעיה; גופים שונים המשתייכים למגזר הראשון (הפוליטי / השלטוני) ו/או למגזר השלישי (החברה האזרחית) כגון: **רשויות השלטון - גורמי אכיפה, פקחים של משרד התמ"ת, פקחי משרד הבריאות או המשרד להגנת הסביבה, הרשות המקומית, כלי התקשורת - מקומית ו/או ארצית, ארגונים של החברה האזרחית - NGO's, מפלגות, קהילה**

גורמים בעלי עניין אליהם יכול סיפור המסגרת לכוון את התלמיד:

<p>■ גופים בלתי פורמאליים: תקשורת - מקומית וארצית, עמותות, ארגוני זכויות אדם, ארגונים כלכליים, ארגונים קהילתיים</p>	<p>■ פורמאליים: משרדי ממשלה, משטרה, רשות מקומית, מבקר המדינה / אומבודסמן, היועץ המשפטי לממשלה, הכנסת, בג"ץ</p>
--	---

◆ חשוב להבחין בין הגוף הנבדק לבין הגוף אליו מופנות הבעיה וההצעה לפתרון (למשל: התלמידים יבדקו את התנהלותם של בעלי עסק המעסיקים בני נוער, והצעת הפתרון תופנה למשרד התמ"ת).

הפתרון המוצע יכול להיות פתרון מחייב – כשמדובר בגורמים פורמאליים אליהם הוא מופנה (למשל: הצעת חוק), או פתרון מאתגר – כשמדובר בגורמים בלתי-פורמאליים אליהם מפנים התלמידים את ההצעה לפתרון הבעיה (למשל: ארגון של "חרם צרכנים").

■ **המלצה:** רצוי שבסיפור יהיו מספר פרטי רקע על הסוגיה באופן כללי, בנוסף לתיאור ההתרחשות עצמה*.
המורה יכול לעבות ולהוסיף נתונים בהתאם לצורך, גם בהוראה של הסיפור מול מליאת הכיתה.

■ **המלצה נוספת:** כדאי שבטקסט של סיפור המסגרת תהיה התייחסות מפורשת ומודגשת למספר גורמים בעלי עניין, זוויות ראייה ונקודות מבט שונות לסיפור. הדגשה זו תסייע לתלמידים בחילוץ בעיות*.

■ בכל מקרה אורכו של סיפור המסגרת יהיה כחצי עמוד (לא כולל ההנחיות)*.

*ראו דוגמא לכך בסיפורי המסגרת המצורפים – נספח ג'

ב. קישור לנושאים ומושגים באזרחות

סיפור המסגרת צריך להיות כתוב ב"שפת האזרחות". הסוגיה בה עוסק סיפור המסגרת צריכה להיות קשורה למושגים באזרחות. מושגים אלה יוזכרו בסיפור המסגרת בהמשך להצגת הסוגיה.

לדוגמא:

סיפור מסגרת העוסק בבעיה של העסקת בני נוער וניצולם בניגוד לחוק ובניגוד לאמנה הבינ"ל לזכויות הילד **קשור לנושאים כמו: עקרון זכויות האדם והאזרח, זכויות אדם ואזרח בישראל רשויות השלטון – תפקידים סמכויות, עקרון שלטון החוק ורשויות מקומיות.**

פסקה זו תיכלל בסיפור המסגרת עצמו.

ג. הוראות והנחיות לביצוע העבודה

סיפור המסגרת כולל הוראות והנחיות מדויקות לביצוע העבודה.

התלמידים מונחים:

- ✓ לבחור בעיה אמיתית אחת העולה מתוך סיפור המסגרת ולנסחה;
- ✓ להציג את הבעיה ולהסביר את הרקע שלה בקצרה, תוך שימוש ב – 2-3 מקורות אמיתיים, עדכניים ורלוונטיים לנושא המבהירים את הבעיה;
- ✓ לבדוק את הבעיה ולאסוף עליה נתונים מהשטח באמצעות כלי בדיקה מתאים [שאלון / ראיון / תצפית - בהתאם למהות הבעיה הנבדקת (יובהר בהמשך)]
- ✓ למצוא לבעיה פתרון מעשי ומנומק, תוך התייחסות ליתרונות וחסרונות הפתרון המוצע (הפתרון צריך לבטא את התכנים והעקרונות שנלמדו באזרחות);
- ✓ להציג את ממצאיהם ואת התוצר אליו הגיעו - תוצר שהוא מהלך המהווה את תחילת הביצוע של הפתרון המוצע. [התוצר יכול להיות עצומה, כתבה, הפגנה, פניה לגופים שונים (על הקבוצה להסביר ולנמק מיהו הגורם אליו מופנה הפתרון ומדוע דווקא הוא נבחר על ידם)]
- ✓ התלמידים מתבקשים לכתוב יומן למידה אישי לאורך כל התהליך – החל מבחירת / חילוץ הבעיה ועד הצגת הפתרון.

✓ כתיבת העבודה ועריכתה על פי ההנחיות שניתנו.

לסיכום שלב זה (שלב א' – סיפור מסגרת):

סיפור המסגרת הוא אמצעי להשגת מטרה - המטרה להביא את התלמידים להבין את הדרך בה מתנהלים הדברים בתחומי החיים השונים ולדעת שיש בידיהם האפשרות לנסות ולהשפיע על דרך ההתנהלות במקומות בהם נראה להם שיש חריגה או פעולה לא ראויה. הדגש הוא על התהליך אותו עובר **התלמיד כאזרח** : מרגע איתור הבעיה האזרחית ועד הצעת הפתרון; הצעה הנשענת על בדיקת הבעיה והבנתה (ולא תגובת "בטן" אמוציונאלית בלבד).

על המורה לוודא שסיפור המסגרת אותו הוא מציג בפני הכתה כולל התייחסות לנקודות הבאות:

- א. תופעה / התרחשות
- ב. קונפליקט/ בעיה כללית
- ג. זמן
- ד. מקום
- ה. עוגנים לחילוץ בעיות
- ו. גופים בעלי עניין
- ז. מושגים מתחום האזרחות

שלב ב': הצגת בעיות

מסיפור המסגרת גוזרים התלמידים בעיות שונות, שאחת מהן יהיה עליהם לבדוק. התלמידים נדרשים, תחילה יחד עם המורה (במליאה) ואחר-כך בקבוצות, לגזור מתוך סיפור המסגרת שורה מגוונת של בעיות אפשריות, אותן ניתן לבדוק ולהציע להן פתרונות. לאחר מכן צריכה כל קבוצה לבחור בעיה **אחת**, אותה תבדוק בהמשך העבודה, ולנסח אותה בכתב.

חשוב לנסח היטב את הבעיה, כדי שניתן יהיה להמשיך לעבוד איתה על מטלת הביצוע.

ניסוח נכון של הבעיה, צריך לכלול את המאפיינים הבאים:

- הבעיה נגזרת מסיפור המסגרת ומקושרת למושגים ספציפיים באזרחות;
- בעיה אזרחית ולא שאלת-חקר [כלומר: לא בודקים קשר בין משתנים ולא שואלים "האם הבעיה קיימת", אלא מתייחסים לבעיה כמצב קיים, שצריך לבדוק **כיצד הוא מתקיים במציאות** ולהציע לו פתרון מיטבי].
- הבעיה מנוסחת כהיגד, משפט חייווי שיש בו התייחסות לקונפליקט / לפער בין המצוי לרצוי / היגד המתאר התנגשות;
- הבעיה צריכה להיות מציאותית והפתרונות האפשריים לה צריכים להיות מעשיים.

חשוב לוודא שתלמיד יכול להתמודד עם הבעיה [ללא חשש לסיכון אישי / בעיה אתית / מוסרית / משפטית].

מסיבה זו יש, למשל, להתייחס בעבודה הכתובה לתופעה הכללית שהבעיה משקפת, ולהימנע מציון מפורש של שמו של הגוף אליו קשורה הבעיה (בית עסק, עיתון, מעסיק וכו'). כלל זה לא צריך להישמר כשמדובר בגוף ציבורי (רשות מקומית, משרד ממשלתי וכו').

חובה: המורה חייב "לפצח" בעצמו את הסיפור, ולוודא שמהסיפור שהוא מביא לכיתה אכן ניתן לגזור שורה של בעיות, ושלבבעיות אלו ניתן למצוא פתרונות מעשיים.

חשוב ביותר **שכתיבת* סיפור המסגרת וגזירת בעיות אפשריות ממנו תעשה בשיתוף פעולה של צוות המורים לאזרחות.**

* גם אם בחר הצוות בסיפור מסגרת קיים, עדיין יש צורך בשכתובו והתאמתו לאופיו הייחודי של ביה"ס (סביבה,

סוגי כיתות, תלמידים וכו').

[ראו נספח א' – תכנון עבודת המורה.]

סיפור מסגרת, גזירת בעיות והצגתן - המורה מול כיתתו

בהנחה שבידי המורה מספר סיפורי מסגרת העונים על כל המאפיינים הנזכרים רצוי להפעיל שיקול דעת לאור ההיכרות עם הכיתה הספציפית, אופי התלמידים, נושאי העניין שלהם ויכולותיהם.

סיפור מסגרת טוב אינו חייב להתאים לכל כיתה בכל מקום בארץ, ואפילו לא בהכרח לשתי כיתות שונות באותו בית ספר.

בבית ספר ובו מספר כיתות בשכבה המלצתנו היא שסיפור מסגרת אחד ישמש לכל היותר שתי כיתות. צוות המורים יכול גם להפוך כל סיפור מסגרת לשניים או שלושה סיפורים שונים תוך התאמה כאמור לעיל. בכל מקרה כשעובדים על אותו סיפור מסגרת צריך לוודא שלא בודקים אותה בעיה בדיוק בשתי הכיתות.

(לרשותכם דוגמאות לסיפורי מסגרת בנספח ג'. סיפורי מסגרת נוספים נמצאים באתר).

■ מומלץ לקיים דיון בכתה, שמטרתו להציף בעיות העולות מסיפור המסגרת, בשיתוף התלמידים. לפני כן רצוי שהמורה יציג בפני הכיתה בעיה אחת לדוגמא, כלומר: ידגים כיצד הוא גוזר בעיה אחת מתוך המגוון שניתן לגזור מתוך סיפור המסגרת.

הצגת בעיה העולה מסיפור המסגרת מתבצעת בשלבים:

- א. זיהוי הבעיה הכללית עליה מצביע סיפור המסגרת
- ב. זיהוי הקשיים, המצבים הלא תקינים, הנובעים מהבעיה הכללית וקישורם למושגים באזרחות ולגורמים מולם ניתן לבדוק אותם (גורמים בעלי עניין: הפוגע, הנפגע, הגורם שעשוי לסייע לתיקון המצב ועוד)
- ג. ניסוח בעיות אזרחיות המתייחסות לקשיים שהועלו.
- ד. ניסוח בעיה אזרחית ספציפית וממוקדת, הכוללת התייחסות לזמן ולמקום מוגדרים.
- ה. בדיקה חוזרת לוודא שהבעיה שנוסחה כוללת את כל המדדים הנדרשים: מקום התרחשות, זמן התרחשות, בעל עניין מולו תבדק הבעיה ומושג באזרחות המצביע על כיוון הבדיקה.
- ו. לוודא שהבעיה שנוסחה אכן ניתנת לבדיקה.

(דוגמאות לתהליך גזירת בעיות והצגתן בנספח ד')

מיומנות החשיבה הנדרשת מן התלמידים בשלב זה היא **שאלת שאלות**:

■ **ניתוח האירוע למרכיביו**

■ איתור בעלי העניין וזוויות המבט השונות
■ העלאת שאלות ודילמות שלא מופיעות בטקסט של הסיפור עצמו.

דוגמאות של הכנה לקראת מיומנויות אלו, לא כחלק ממטלת הביצוע, אלא בקישור וחיבור לתכנית הלימודים באזרחות, יועלו בהדרגה לאתר.¹

לסיכום שלב זה (שלב ב' – הצגת בעיות):

בשלב זה של העבודה הכתובה תתייחס הקבוצה לפרטים הבאים:

- א. גזירת מספר בעיות אפשריות מסיפור המסגרת
- ב. בחירת בעיה אחת לבדיקה
- ג. ניסוח הבעיה שנבחרה לבדיקה במשפט חיווי המתאר קונפליקט / פער בין רצוי למצוי / התנגשות

שלב ג': החלק העיוני - סקירת ספרות

מטרת סקירת הספרות היא למצוא מקורות המבהירים את הבעיה ומכוונים לפתרון, כלומר: מקדמים את הקבוצה בבדיקת הבעיה.

סקירת ספרות מתבססת על 2-3 מקורות מגוונים, עדכניים, אמינים ורלוונטיים, בנוסף לספר הלימוד.

כתיבת סקירת הספרות תהיה קצרה ותמציתית, קוהרנטית ועושה שימוש מושכל בשפת האזרחות.

*המקורות יצינו בעבודה על פי הכללים הנהוגים ברשימה ביבליוגרפית (ראו סעיף 10 ב נספח י"א)

מטרות סקירת הספרות

סקירת הספרות תורמת להבהרת הבעיה ועוזרת בהכוונה לפתרון. לאחר שהקבוצה השלימה את סקירת הספרות, היא אמורה להעמיק את הידע על אודות הבעיה אותה בדקה ועל כן להיות קרובה יותר לגיבוש הפתרון לבעיה.
סקירת הספרות צריכה להתייחס למרכיבי הבעיה:

לרקע של הבעיה - חיפוש חומר רקע שיעזור ללמוד את הבעיה; כולל חומר על ניסיונות לפתרון שנעשו במקרים דומים או אף פתרונות אפשריים שהוצעו בעבר לבעיה הנבדקת עצמה.

¹ אתר אזרחות: [אדם, קהילה, דמוקרטיה](http://www.civics.org.il/) - אתר משותף למט"ח ולמשרד החינוך

למילות מפתח - הבהרת מושגים ורעיונות מרכזיים הקשורים לרקע של הבעיה, וזאת ברמה של תיאור וניתוח תופעה כללית ועקרונית.
לבעלי עניין המעורבים בבעיה - התייחסות לתפקידם של הגורמים בעלי העניין, ככל שהוא קשור לבעיה הנבדקת.

המידע הנדלה מהמקורות הנסקרים צריך להתייחס לכל מרכיבי הבעיה על מנת שניתן יהיה לצאת ממנו לפתרון הבעיה.

מהם מקורות מגוונים, עדכניים, אמינים ורלוונטיים?

להלן הסברים לגבי הקריטריונים השונים. חשוב מאוד שהמורה יסביר וידגים זאת בכיתה, בטרם הקבוצות יתחילו בחיפוש המקורות:

■ **מקורות מגוונים:** חוק; הצעת חוק; פסיקה; פרוטוקולים; אמנות; מסמכים רשמיים; כתבה עיתונאית; ידיעה חדשותית, מאמר פרשני או כתבת תחקיר; מאמר מדעי או ספר. ניתן להתבסס גם על אמצעים ויזואליים; היצגים גרפיים וטבלאות למיניהן.
*דגש על איכות המקורות ולא על כמותם - ריבוי מקורות אינו משביח את העבודה בהכרח.

■ **מקורות עדכניים:** משקפים מציאות עכשווית.
*לדוגמא: חוקים – לבדוק נוסח אחרון; נתוני למ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה) – העדכניים ביותר לשנה בה נבדקת הבעיה.

■ **מקורות אמינים:** צריך להיות ברור מי כתב ומתי; מהיכן נלקחו הנתונים: האם מקור ראשוני, כלומר - "הדבר עצמו": חוק, פרוטוקולים, פסיקות; או מקור משני – "דיווח בעיתון על..."; רצוי לחפש את המקור הראשוני ולע/אמת בינו לבין המקור המשני; לוודא פניה לאתרי אינטרנט אמינים. כשמדובר במקור עיתונאי צריך לבחון האם מדובר בעיתון הידוע בנטיית פוליטיות, כלכליות או חברתיות מוצהרות או שמדובר במקור השומר על אובייקטיביות יחסית. [המורה יכול להפנות לאתרים מומלצים כגון: אתר הכנסת, האגודה לזכויות האזרח, המכון הישראלי לדמוקרטיה, גשר, מט"ח ועוד (רשימה מומלצת של אתרים רלוונטיים תמצא באתר)]

■ **מקורות רלוונטיים:** קשורים לבעיה וגם מקדמים לכיוון הפתרון.

התבחינים לבדיקת הרלוונטיות של המקורות יהיו: הקשר של המקור לבעיה, אפשרות המיזוג בין הידע שנרכש בלימודי האזרחות לבין המידע שמספק המקור, יכולתו של המקור להוביל לפתרון. כל זאת תוך שילוב המושגים מתחום האזרחות בהלימה למטרות התוכן של מקצוע האזרחות.

התלמידים צריכים לאתר לפחות 3 מקורות פרט לספר הלימוד, ולהתבסס על 2-3 מהם בכתיבת הסקירה.

בכיתות או בקבוצות בעלות יכולות גבוהות ניתן להפנות את התלמידים לחיפוש כל המקורות בכוחות עצמם. בכיתות אחרות יכול המורה להפנות את התלמידים לשורה של מקורות מהם עליהם לאתר 2-3 הרלוונטיים לבעיה הספציפית אותה הם חוקרים. בכל מקרה, מומלץ כי לפחות לאחד מבין המקורות בסקירת הספרות יגיעו התלמידים בכוחות עצמם.

סקירת הספרות - כתיבה

- כתיבת הסקירה תתבסס על המקורות שנמצאו, תוך שימוש מושכל במונחים משפת האזרחות.
 - הסקירה תתפרס על פני שני עמודים לכל היותר, ועליה להיות קוהרנטית, ברורה והגיונית; כתיבה שיש בה קשרים לוגיים בין הפסקאות והנושאים.
 - המקורות יציגו בעבודה על פי הכללים הנהוגים ברשימה ביבליוגרפית (ראו סעיף 10 בנספח י"א)
- (דוגמאות לסקירת ספרות, וכן מודל לכתיבת חלק זה בעבודה בנספח ה')

סקירת ספרות - המורה מול כיתתו

התלמידים מונחים לקיים סיעור מוחות לפני חיפוש המקורות:

- לנסות לענות על השאלה: איזה מידע חסר לנו כדי שנוכל להתקדם?
- לחשוב על הקשר של הבעיה הספציפית שגזרו לבין תופעה כללית העולה מסיפור המסגרת [לדוגמא: בעיה של תשלום באמצעות טיפים בלבד לנוער העוסק במלצרות קשור לסוגיה הכללית של אכיפת חוקי עבודה]
- לחפש מקורות על התופעה הכללית.
- לאתר מושגי מפתח שיעזרו להם להתקדם בהבנת הבעיה ולכיוון פתרונה – עונה לשאלה: מה לא מוכר לנו או לא ברור לנו לגבי הבעיה שחילצנו? [למשל, לגבי הבעיה שהוזכרה קודמת, מושגים כמו: חוקי עבודה, עבודת נוער, חוק שכר מינימום וכו']
- לאחר איסוף ראשוני של מקורות יש לחלקם ולמיינם למקורות ראשוניים ומשניים.

- יש לאתר את הרעיון המרכזי שאליו מתייחס כל מקור ויש בו כדי להוסיף להבנת הבעיה ולפתרונה.
- מומלץ שקריאת המקורות תחולק בין מספר חברים בקבוצה, הקוראים יציגו בפני הקבוצה את הרעיון המרכזי מהמקור שקראו, והקבוצה תחליט באילו מקורות ישתמשו.

שאלון רפלקטיבי לשיחה של המורה מול הקבוצה:

- מדוע נבחרו דווקא המקורות הללו לסקירת ספרות?
- האם המקורות אמינים? [זו ההזדמנות של המורה להדגיש את ההבדלים בין מקור ראשוני למשני, מקור אמין לאמין-פחות, בין מקור המעביר מידע למקור המביע עמדה וכו']
- האם המקורות מאפשרים להרחיב את המידע אודות הבעיה?
- האם המקורות מכוונים לפתרון לבעיה?

בדיון זה בודקים המורה וקבוצת התלמידים האם הסקירה עומדת בהלימה לבעיה. הדיון יעזור לוודא שהבעיה שחולצה אכן נכונה ויאפשר לדייק במיקוד הבעיה ובניסוחה

מיומנויות החשיבה שהתלמידים נדרשים להפעיל בשלב זה הן:
קריאה והבנה של טקסט (פענוח טקסט), מיון מידע, אינטגרציה / סינתזה (מיזוג בין טקסטים).

דוגמאות של הכנה לקראת מיומנויות אלו, לא כחלק ממטלת הביצוע, אלא בקישור וחיבור לתכנית הלימודים באזרחות, יועלו בהדרגה לאתר.

לסיכום שלב זה (שלב ג' – סקירת ספרות):

בשלב זה של העבודה הכתובה תתייחס הקבוצה לפרטים הבאים:

- א. איתור מקורות מידע לסקירת ספרות המכוונת למציאת פתרון לבעיה הנבדקת
- ב. קריאת המקורות ומיונם
- ג. בחירת המקורות המתאימים לסיכום סקירת הספרות
- ד. כתיבת סקירת הספרות בהלימה לבעיה הנבדקת ובזיקה לפתרונות אפשריים העולים ממנה.

שלב ד': החלק המעשי – איסוף נתונים מהשטח, סיכום והסקת מסקנות

לאחר שהתלמידים בדקו את הבעיה מבחינה עיונית (תוך שימוש במקורות) עליהם לפנות לבדיקה מעשית של הבעיה, אותה יבצעו בעצמם.

השימוש בכלי בדיקה שונים משמש אותנו **לבדיקת הבעיה ולאיסוף ראיות**.

נחזור ונזכיר – מטלת ביצוע איננה עבודת מחקר. מטרתה **לבדוק בעיה קיימת ולהציע לה פתרון**. כיוון שכך – לא חלים עליה כללי התיקוף והמהימנות הנדרשים בעבודת חקר אקדמית במדעי החברה.

אמנם אנו משתמשים בכלי חקר מוכרים שבהם נעשה שימוש מחקרי במקצועות אחרים, אך השימוש שאנו עושים בכלים אלה שונה. **כלי החקר (שאלון, ראיון, תצפית) משמש בידינו מכשיר להבנת הבעיה הנבדקת; כלי המאפשר לנו לקבל תמונה רחבה יותר על הבעיה ומקרב אותנו להצעות לפתרונה**.

[עניין זה כדאי להבהיר גם בפני התלמידים; במיוחד אלה הנדרשים לעבודות חקר במסגרת לימודיהם במגמות הביולוגיה ומדעי החברה].

מהם הכלים בהם נשתמש לצורך איסוף הנתונים?

ככלל אנו מציעים ארבעה כלים אפשריים: תצפית, ראיון, שאלון וניתוח תוכן.

בשלב זה לא נעסוק בניתוח תוכן, אלא נתמקד בתצפית, ראיון ושאלון.

מומלץ שצוות ביה"ס יתמקד בשני כלים בלבד, אותם יבחרו מראש בהתאמה לסיפורי המסגרת איתם יעבדו ולבעיות האפשריות הנגזרות מסיפורים אלה. בכיתה יילמדו שני כלים לאיסוף נתונים. כל קבוצה תבחר רק אחד מתוכם, המתאים ביותר לבעיה אותה הם בודקים.

מהי תצפית?

תצפית היא כלי לאיסוף מידע באמצעות צפייה ורישום של מהלך הצפייה במקום, תופעה, התרחשות הנחקרים.

התצפית חייבת להיות מתוכננת (שעות, ימים ונצפים) ולא אקראית; צריכה להיות לה מטרה ברורה, תוך הגדרה מראש על אילו שאלות היא אמורה לענות.

מהו ראיון?

ראיון הוא כלי לאיסוף נתונים באמצעות שיחה יזומה בין שני אנשים או יותר, בה המראיין מנסה להשיג מידע מן המראיין על נושא מסוים, באמצעות סדרת שאלות המתפתחות בהדרגה. חשוב לוודא את מידת הרלוונטיות של המראיינים לנושא.

מהו שאלון?

שאלון הוא כלי לאיסוף נתונים המסייע ברכישת ידע המבוסס על ניסיונם או דעתם של אחרים, באופן מסודר ושיטתי. באמצעות השאלון מתקבלים ממצאים (שחלקם כמותיים) וניתוחם מסייע במתן תשובות מתאימות לבעיה ומכוונות לפתרונה.

השימוש בכל אחד מכלים אלה יעשה תוך שמירה על כללי אתיקה מחייבים . (ראו נספח ז' - כללי כניסה לשדה)

*(*ראו הסבר מפורט על כל אחד מהכלים ודוגמאות בנספח ו')*

שיקולי הדעת בבחירת כלי הבדיקה המתאים לאיסוף הנתונים:

כאשר מחליטים באיזה כלי להשתמש לשם איסוף הנתונים יש לקחת בחשבון את תכונותיו של הכלי.

לדוגמה:

אם יש צורך באיסוף נתונים על אוכלוסייה רחבה, בפרק זמן קצר יחסית, והבעיה הנבדקת ברורה ומוגדרת, כדאי להשתמש **בשאלון**. למשל, במטלת ביצוע שנושאה העסקת בני נוער, לערוך שאלון בקרב כמה עשרות בני נוער העובדים במקומות שונים בעיר. אם גודל אוכלוסיית המחקר אינו משמעותי לעבודה, אלא המראיינים הם אנשים מרכזיים לבדיקה, כדאי לבחור **בראיון**.

לדוגמה: במטלת ביצוע שנושאה העסקת בני נוער, ניתן לראיין פקח של משרד התמ"ת, מעסיק, עובד או שניים, כך שהחלק המעשי בעבודה יהיה מבוסס על הנתונים השונים שייאספו במסגרת הראיונות איתם. שימוש נוסף בראיון יכול להיות כשבמהלך בדיקת הבעיה מתגלה צורך להבהיר אותה באמצעות קבלת מידע נוסף המבוסס על הדעות והאישיות של המראיינים.

אם חשוב מאוד להתרשם מתופעה המתרחשת בשטח הנבדק, כדאי לבחור **בתצפית**, אך יש לקחת בחשבון שתצפית היא כלי חלקי. [למשל, במטלת ביצוע שנושאה העסקת בני נוער, לבקר ולסייר בכמה אתרים בהם מועסקים בני נוער ולבדוק איזה יחס הם מקבלים מהמעסיקים, כמה שעות הם עובדים, האם הם נחים במהלך העבודה וכו'].

*(*ראו הסבר על ההבדלים בין הכלים השונים בנספח ו')*

איסוף נתונים, סיכום והסקת מסקנות - המורה מול כיתתו

עבודת המורה מול תלמידיו תעשה במספר שלבים:

שלב מספר 1 – הוראת הכלים לאיסוף נתונים במליאת הכתה:

ההוראה תתייחס תחילה לרציונאל השימוש בכלים לאיסוף הנתונים: למה צריך בכלל כלים אלו? מדוע אין להסתפק בסקירת הספרות? לאחר מכן יילמדו שני כלים בהם בחר צוות ביה"ס להתמקד. הצגת הכלים ודרך השימוש בהם תלווה בשיעור מוחות שיתנהל במליאת הכתה: למה משמשים הכלים, באיזה כלי בדיקה כדאי להשתמש, מדוע כדאי להשתמש בכלי זה ולא אחר ועוד. בשיעור נוסף יסביר המורה כיצד מציגים את הנתונים שנאספו מכלי הבדיקה אותם לימד. במהלך שיעורים אלו מומלץ להביא דוגמאות לשימוש בכלים אלה ולאופן בו מציגים את התוצאות של השימוש בהם, כך שיהוו תשתית להסקת המסקנות המתבקשת בסיום הבדיקה (דוגמאות נמצאות בנספח ו')

בכל שלב חשוב להדגיש:

הכלי בו אנו משתמשים תכליתו לעזור לנו לבדוק את השטח ולאסוף נתונים ומידע. אנחנו רוצים לצאת לשטח, לבדוק את הבעיה ולחפש לה פתרון. הכלי בו אנו משתמשים אמור לעזור לנו לבצע זאת. הצוות יפעיל שיקול דעת בבחירת הכלי המתאים ביותר לאיסוף הנתונים שנחוצים לבדיקת הבעיה.

שלב מספר 2 – תכנון בקבוצות:

הקבוצות צריכות להתייחס לנקודות הבאות בעת תכנון עבודת השטח:

- ◆ מהן השאלות שאנחנו רוצים לברר וכיצד נברר זאת?
- ◆ אילו ראיות חדשות, שלא סיפקה לנו סקירת הספרות, אנו יכולים לאסוף מהשטח; מה אנחנו יכולים להפיק מהשטח שלא הפקנו מסקירת הספרות?
- ◆ איך נפיק זאת?
- ◆ מהו הכלי לאיסוף נתונים (מבין השניים שהוצגו בפני התלמידים) המתאים?
- ◆ מהם השאלות / ההיגדים / היעדים והקריטריונים (בהתאם לכלי שנבחר על-ידי הקבוצה – שאלון / ראיון / תצפית) שיאפשרו לנו להרחיב את הידע שלנו על הבעיה ולקרוב אותנו לפתרון?

שלב מספר 3 - ביצוע:

- ◆ הצגת השאלות / ההיגדים / היעדים והקריטריונים הנבחרים למורה בכתב [מומלץ השימוש בדוא"ל]
- ◆ חלוקת העבודה בין חברי הקבוצה
- ◆ הנחיה ברורה של המורה את הקבוצה לגבי השימוש הנכון בכלי – תלויה בדף מנחה המסביר את כללי הכניסה לשדה (ראו נספח ז').
- ◆ יציאה לשטח וביצוע הבדיקה המעשית.

שלב מספר 4 – הצגת הממצאים

התלמידים יונחו לעבד את הממצאים הגולמיים שאספו ולערוך אותם על פי הנקודות שהנחו את הקבוצה בעת כתיבת השאלות.

בעת עריכת הממצאים יתבקשו התלמידים לתת את הדעת לנקודות הבאות:

- ◆ מה למדנו מהממצאים?
- ◆ איזה מידע חדש התווסף?
- ◆ איך המידע הנוסף מתקשר לבעיה?
- ◆ איך המידע החדש מתחבר לסקירת הספרות?
- ◆ האם קבלנו תשובות לכל השאלות שביקשנו לבדוק? האם המידע הנוסף מקרב אותנו למציאת פתרון לבעיה?

הדוח אותו יכתבו התלמידים צריך לשקף חשיבה ביקורתית שצריכה לבוא לידי ביטוי בדיון שיקיימו חברי הקבוצה בעת עריכת הממצאים. כמו כן צריך להיות ביטוי בדוח לממצאים הגולמיים - תמונה, גרף, ציטוט – מלווה בהסבר מילולי, המשקף את השימוש שנעשה בממצאים כבסיס להסקת המסקנות. הממצאים הגולמיים בשלמותם (הראיונות, השאלונים, התצפיות) יוצגו בנספח.

הדוח יסתיים בהצגת טיעון שיהיה מבוסס על הנתונים שהעלו תלמידי הקבוצה במסגרת סקירת הספרות (הבדיקה העיונית) ואיסוף הנתונים מהשטח (הבדיקה המעשית). הממצאים שאספו התלמידים באמצעות שתי בדיקות אלה אמורים להרחיב את הבנת הבעיה ולקרב את הקבוצה לעבר הפתרון.

(מבנה הטיעון, תרגול כתיבת טיעון וגם דוגמה בנספח ח').

מיומנויות החשיבה שהתלמידים נדרשים להפעיל בשלב זה הן:
אנליזה וסינתזה (עיבוד נתונים), חשיבה ביקורתית, כתיבת טיעון.

דוגמאות של הכנה לקראת מיומנויות של כתיבת טיעון, שלא כחלק ממטלת הביצוע, אלא בקישור וחיבור לתכנית הלימודים באזרחות, יועלו בהדרגה לאתר.

לסיכום שלב זה (שלב ד' – החלק המעשי – כלים לאיסוף נתונים מהשטח, סיכום והסקת מסקנות):

בשלב זה של העבודה הכתובה תתייחס הקבוצה לפרטים הבאים:

- א. אזכור הבעיה הנבדקת
- ב. הצגת כלי לאיסוף נתונים שנבחר והבהרת הרציונאל לבחירתו
- ג. תיאור שלב תכנון עבודת השטח בהתאם לכלי שנבחר: קביעת התצפית / ניסוח השאלות / ניסוח ההיגדים
- ד. כתיבת דוח מסכם לממצאים שנאספו
- ה. התייחסות ביקורתית בדו"ח לנקודות המרכזיות
- ו. כתיבת המסקנות בצורת טיעון והנמקה ע"פ הממצאים של הבדיקה
- ז. ניסוח פסקה מחברת בין שלב הבדיקה, הממצאים והמסקנה לבין השלב הבא של הצעת פתרון

שלב ה': פתרון ותוצר

פתרון – לאחר שבדקו את הבעיה מהיבטים שונים ובצורות שונות (עיונית ומעשית) תגבש הקבוצה את הפתרון שהיא מציעה לבעיה שנבדקה (ראו נספחים ח')

הקבוצה תנסח רעיון שאם יבוצע (לא חשוב על ידי מי) הדבר עשוי להביא לפתרון הבעיה. הפתרון ייבחר ממספר חלופות עליהן יחשבו התלמידים.

על הפתרון לכוון **למעורבות אזרחית**.

הצגת הפתרון צריכה לכלול שני נתונים הכרחיים:

- א. **מה צריך לעשות כדי לפתור את הבעיה.**
- ב. **מי הוא הגורם שבידיו לעשות זאת.**

הקבוצה **תנמק** מדוע בחרה דווקא בפתרון הנבחר, תוך **ציון** פתרונות אחרים אפשריים שעלו לדיון בקבוצה. (אין צורך לפרט באופן מלא לגבי כמה פתרונות, אלא לפרט רק לגבי הפתרון שנבחר על ידי הקבוצה. אפשרויות אחרות לפתרון שעלו בקבוצה אך לא נבחרו על ידה יש לציין בלבד)

התוצר – התוצר הוא שלב בתחילת הביצוע של הפתרון המוצע: הצגת הרעיון שלהם לפתרון בפני מי שיוכל לבצעו. (ראו נספח ח')
לאחר בחירת הפתרון המועדף, על הקבוצה למצוא את הדרך המתאימה ביותר באמצעותה יועבר המסר לגורמים המתאימים, להציג את המסר (הפתרון המוצע) בדרך שנבחרה, ובמידת האפשר גם להעבירו / לדאוג להגעתו לידי הגורמים הרלוונטיים.

הקבוצה **תנמק** מדוע מועבר המסר דווקא לגורמים אלה; מדוע לדעת חברי הקבוצה גורמים אלה הם המתאימים ביותר ליישום הפתרון המוצע.
התוצר הוא **הכלי באמצעותו יועבר המסר** ובו הפתרון המוצע לגורמים הרלוונטיים ליישום. התוצר יכול להיות:

נייר עמדה / מאמר לעיתון / מכתב / עצומה / הפגנה / מצגת / סרט / קריקטורה / מיצג / טיוטת הצעת חוק / עתירה לבג"ץ. (ראו דוגמאות לתוצר: נייר עמדה, הפגנה / משמרת מחאה ומכתב רשמי בנספח ח')

הקבוצה **תנמק** מדוע נבחר כלי זה להעברת הפתרון המוצע; מה יתרונותיו על פני החלופות בקידום הפתרון לבעיה.

[למשל: בדוגמא של העסקת בני נוער: התלמידים יכתבו מאמר לעיתון וינמקו שפרסום לכלל הציבור יגרום לבני נוער להיות מודעים לבעיות ולדרוש את אכיפת החקיקה; או – התלמידים יכינו מצגת שאמורה להיות מוצגת בפני שר התמ"ת האחראי על האכיפה; או – התלמידים יארגנו הפגנה מול מקומות עבודה המקפחים זכויות עובדים שהם בני נוער מתוך מטרה ללחוץ על המעסיקים]

התוצר צריך לשקף את עיקרי העבודה: הבעיה שנבדקה, מסקנות הבדיקה והפתרון אליו מבקשת הקבוצה להגיע באמצעות תוצר זה.

הפתרון והתוצר צריכים להביא לידי ביטוי את המטרה החינוכית אותה מבקשת מטלת הביצוע להשיג: שהתלמידים יבינו שיש עוולות אזרחיות שמחייבות התייחסות, ולכל אזרח ישנה היכולת להתייחס אליהן ולנסות לשנות ולתקן את המצב.
צריך להיות קשר בין הפתרון והתוצר לבין המושגים באזרחות שאליהם התייחס סיפור המסגרת ואליו מוקדה הבעיה הנחקרת ("סגירת מעגל").

* מיומנויות החשיבה שהתלמידים נדרשים להפעיל בשלב זה הן: כתיבת טיעון / הצגת טיעון.

דוגמאות של הכנה לקראת מיומנויות של כתיבת טיעון, שלא כחלק ממטלת הביצוע, אלא בקישור וחיבור לתכנית הלימודים באזרחות יעלו בהדרגה לאתר.

לסיכום שלב זה (שלב ה' – פתרון ותוצר):

בשלב זה של העבודה הכתובה תתייחס הקבוצה לפרטים הבאים:

- א. ניסוח הפתרון המוצע
- ב. נימוק הבחירה בפתרון המוצע – יתרונות וחסרונות על פני פתרונות אפשריים אחרים
- ג. הצגת התוצר באמצעותו יועבר רעיון הפתרון וציון הגורם אליו הוא מופנה
- ד. נימוק הבחירה בתוצר המוצע
- ה. נימוק הבחירה בגורם אליו מופנית הצעת הפתרון
- ו. במידת האפשר – העברה בפועל של המסר באמצעות התוצר לגורמים הרלוונטיים
[נייר עמדה / מאמר לעיתון – לשלוח למערכות עיתונים לפרסום; טיוטת הצעת חוק – לשלוח לחברי הכנסת; עצומה – להחתים את קהל היעד המתאים ולשלוח לגורם הרלוונטי וכו'].

שלב ו': רפלקציה

רפלקציה היא אחד מיעדי ההוראה וההערכה. כדי להשיג את המטרה שהיא פיתוח לומד עצמאי, חשוב לפתח את היכולת המטה-קוגניטיבית של הלומד. מטה-קוגניציה מתייחסת ליכולת של הפרט לחשוב על החשיבה שלו ולנווט את התהליכים הקוגניטיביים שלו (בירנבוים, 1997); לכן חשוב לקיים רפלקציה על שלבים בהוראת כתיבת מטלת הביצוע.

התלמיד מתבקש לכתוב יומן למידה המתעד את התקדמות הלמידה שלו במהלך העבודה. התלמיד יתייחס ביומנו לכל אחד משלבי העבודה כמפורט במחווון.

כתיבת היומן, תוך התייחסות המורה לכתיבה בשני צמתים חיוניים במהלך העבודה, תחייב את התלמיד וגם את המורה לנווט את תהליכי הלמידה ולקדם אותם. התלמידים יתבקשו לקיים רפלקציה באמצע התהליך ובסופו.

הרפלקציה תוצג בפני המורה בשני צמתי מפגש:

האחד – אחרי סקירת הספרות השני – עם סיום העבודה

בכל אחד מהצמתים יגיש כל אחד מחברי הקבוצה עמוד אחד (לכל היותר) ובו הרפלקציה שלו על עבודתו ועל עבודת הקבוצה.

א. הרפלקציה אחרי סקירת הספרות

תיעוד עבודת הקבוצה:

תאר את עבודת הצוות מנקודת מבטך:

יעילה

מוצלחת

עמידה בזמנים

שיתוף פעולה

תיעוד אישי:

מה תרמתי לקבוצה עד שלב זה? [דיון, איסוף חומר, עיבודו וכו']

מה עשיתי טוב ונכון?

במה התקשיתי? מה היה קשה יותר לביצוע?

ב. הרפלקציה בסוף התהליך

תיעוד עבודת הקבוצה:

הערך את עבודת הקבוצה מנקודת מבטך:

יעילות

תכנון מול ביצוע

עמידה בל"ז

חלוקת תפקידים וביצוע

סובלנות בקבוצה

דיונים פתוחים

דיונים מועילים

תיעוד אישי:

האם מילאתי את תפקידי כפי שהוגדר?

האם עמדתי בזמנים?

האם הקבוצה היתה סובלנית כלפיי?

מה למדתי על עצמי?

לסיכום שלב זה (שלב ו' – רפלקציה):

בנספח לעבודה הכתובה יתייחס התלמיד לפרטים הבאים:

א. מענה לשאלות המשוב בתחום תיעוד עבודת הקבוצה בשני צמתי מפגש

ב. מענה לשאלות המשוב בתחום התיעוד האישי בשני צמתי מפגש

מחווון

להלן דוגמה למחווון בסיסי למטלת ביצוע המומלץ על-ידי הפיקוח על הוראת האזרחות

המחווון מבוסס על מחווון האגף לפיתוח תכניות לימודים [קובץ מטלת הביצוע כמטלת הערכה באזרחות - הנחיות למורים / משרד החינוך, אגף לתכ"ל מרץ 2008] ומותאם ל"מפת הדרכים".

[מחווון מלא, הכולל חלוקה ופירוט של רמות הערכה נמצא בנספח ט']

מחווון בסיסי למטלת ביצוע

ממדים	קריטריונים הנגזרים ממטרות מטלת הביצוע
10% הצגת הבעיה	<ul style="list-style-type: none"> • הבעיה ממוקדת ובהירה ונגזרת מסיפור המסגרת. • נעשה שימוש נכון במושגים הנדרשים • עכשוויות ואותנטיות • מזמנת פתרון מעשי המבטא מעורבות אזרחית-חברתית
15% סקירת ספרות	<ul style="list-style-type: none"> • בחירת 2-3 מקורות עדכניים, אמינים ורלוונטיים. • המקורות מצוינים בעבודה על פי הכללים הנהוגים ברשימה ביבליוגרפית • המקורות מבהירים את הבעיה • עיבוד המידע וציון המקורות עליו הוא מתבסס.
25% בניית כלי איסוף הנתונים הצגת הממצאים ניתוח הממצאים ועיבודם פירוט:	<ul style="list-style-type: none"> • בחירה מנומקת של כלי לאיסוף נתונים . • הנשאלים/מרואינים שנבחרו אכן מתאימים לסוגיה הנבדקת. • השאלות/ההיגדים בכלי הבדיקה מנוסחים באופן ברור ובהיר בהלימה לבעיה שנוסחה ולסקירת הספרות. • השאלות/היגדים כיוונו את הנשאל/מרואיין להתייחס לבעיה הנבדקת. • השאלון/ראיון סיפקו נתונים הנדרשים לבעיה שבה עוסקים ומתווים דרך לפתרון הבעיה. • הצגת הממצאים בבהירות:חזותית או מילולית של עקרי הממצאים. • ניתוח הממצאים והסקת מסקנות מבוססות ומוצגת בצורה משכנעת ה ותורמות להתוויית דרך לפתרון.
25% הצעות לפתרון מעשי/התמודדות עם הבעיה (שתי חלופות) ובחירת הפיתרון המועדף והצגתו בתוצר פירוט	<ul style="list-style-type: none"> • 5% - בחירה ובנייה של כלי הבדיקה • 5% - הצגת הממצאים • 15% ניתוח הממצאים והסקת מסקנות מהם
25% הצעות לפתרון מעשי/התמודדות עם הבעיה (שתי חלופות) ובחירת הפיתרון המועדף והצגתו בתוצר פירוט	<ul style="list-style-type: none"> • 10% הפתרון שנבחר ונימוקו (כולל יתרונותיו מול פתרונות אפשריים אחרים) • 15% התוצר – צורת הייצוג של הפתרון
10% הערכת המורה את	<ul style="list-style-type: none"> • עמידה בלוח זמנים.

<ul style="list-style-type: none"> • כל תלמיד מציג במפגש את חלקו בהתאם לתפקידו בקבוצה. • הקבוצה מציגה את מהלך העבודה שעברו ואת תכנון המהלך הבא של העבודה. 	<p>תהליך העבודה. פירוט: 5% הערכת המורה את תהליך העבודה של הקבוצה 5% הערכת המורה את תהליך העבודה של כל תלמיד בקבוצה</p>
<ul style="list-style-type: none"> • עבודת הצוות וקבלת החלטות בצוות שיקפו: סובלנות, השתתפות פעילה בדיון של חברי הקבוצה תוך ניסיון לשכנע בצדקת הטענות, מתן משוב ובקורת בונה מבוססת ומנומקת, קבלת משוב ובקורת והיכולת ליישמה. • כל חבר צוות מבצע את חלקו בעבודה הקבוצתית תוך השקעה מתאימה. • תכנון לוח זמנים ועמידה בו + לימוד הדדי בתוך הקבוצה רפלקציה אישית • תיאור נקודות חוזק וחולשה של המהלך בשלושה דברים. • הצגה ונימוק של דבר שהייתם משנים 	<p>10% רפלקציה אישית על התהליך (יומן למידה אישי) כל אחד מחברי הצוות יעריך את עצמו ואת עבודת הצוות ביומן הלמידה האישי.</p>
<p>מבנה העבודה / הצגת הרשימה הביבליוגרפית / בהירות הכתוב מהות הקשר בין התוצר ובין הבעיה שנבדקה / יומן תיעוד למידה הכולל את כל התהליך.</p>	<p>5% העבודה הכתובה</p>

עבודה בהתאם לשלבים שפורטו לאורך "מפת הדרכים" [שתלווה ותתועד בדף תכנון ומעקב (נספח ב')] תאפשר ביצוע נכון של ממדי המחווה כפי שהם מפורטים בטבלה שלעיל ובמסמך הרשמי של האגף לתכ"ל וכן תאפשר למורה להעריך את תהליך העבודה באופן ברור, שקוף, ומסודר.

חשוב להדגיש שהמחווה מהווה אמנם **מסגרת** מחייבת, אך ניתן לערוך בו שינויים והתאמות. כל צוות רשאי להתאים את רכיביו השונים לייחודיות הבית ספרית (אופי בית הספר, תלמידיו, סיפור המסגרת שנבחר ועוד). ההתאמה תעשה בשיתוף פעולה וביידוע המדריך המחוזי. התאמות רלוונטיות הן למשל התאמות לכיתות מב"ר או אומ"ץ. מגוון אפשרויות להתאמות כאלו יתפרסמו בנפרד.

המחווה על השינויים שבו צריכים להיות ידועים ומוכרים הן למורים והן לתלמידים לפני תחילת העבודה.

במהלך העבודה יש להתייחס אל המחווה ככלי ניווט המכוון את המורה ואת התלמידים בעבודתם.

בסוף התהליך ישמש המחווה גם ככלי עזר להערכת עבודת התלמיד ומתן הציון. המחווה המדויקת על פיו פעלו המורה והכיתה ועל פיו ניתנה ההערכה לתלמידים יוצמד לכל עבודה ויבדק במידת הצורך על ידי צוות הפיקוח.

מחווון ככלי למתן הערכה וציון (כלי ציינון)

מטלת הביצוע מזמנת סוג אחר של הערכה. זוהי הערכה חלופית השמה דגש יתר על התהליך עצמו. בהערכה מסוג זה הציון הוא גם איכותי ולא רק כמותי (המורה מעריך גם את התהליך שעבר התלמיד ולא רק את התפוקה הנדרשת).

המחווון במסמך של האגף לתכניות לימודים מציע שלוש רמות התייחסות:
רמה גבוהה – 76% - 100%, רמה בינונית – 58% - 75% ורמה נמוכה – 0 - 57%. (ראו פירוט בנספח ט')

הציון ניתן בהתאם להערכת המורה את איכות העבודה של הקבוצה בכל אחד מן השלבים; שלבים המלווים בשיח מתמיד בין המורה לקבוצה ובין המורה לתלמידים (צמתי מפגש – ראה דף מעקב ותכנון – נספח ב').

על המורה לפעול על פי הנחיות המחווון; להעניק ציון לכל שלב בהתאם לרמות התייחסות ולפרמטרים המרכיבים כל שלב. הציון צריך להיות מלווה בהערה מילולית קצרה המנמקת את מתן הציון (הימצאות כל הפרמטרים; פרמטר חסר; העדר נימוק וכו'). (דוגמאות לדף ציינון – נספח י'). דף הציינון יוצמד אף הוא לעבודה שהוגשה ונבדקה וייבדק במידת הצורך על ידי צוות הפיקוח.

כדי לאפשר לתהליך העבודה הקבוצתי וגם האישי לבוא לידי ביטוי מכיל המחווון מרכיבים קבוצתיים ומרכיבים אישיים אותם מתבקש המורה להעריך בעת שקלול ציון העבודה:

ציון משוקלל של העבודה – ציון אישי לכל תלמיד:

- מרכיבי המחווון ברובם מתייחסים לעבודת הקבוצה, והציון הניתן עליהם זהה לכל אחד מחברי הקבוצה.
- שני מרכיבים במחווון מתייחסים לעבודתו של כל תלמיד בנפרד: יומן הלמידה האישי ועבודת התלמיד בצוות; מרכיבים אלה (שמשקלם 15%) הם שמאפשרים שוני בציון המשוקלל הסופי של כל אחד מחברי הקבוצה.

העבודה הכתובה

כתיבת העבודה תעשה על פי ההנחיות המצויות במסמך האגף לתכ"ל, המגדיר את מבנה העבודה הכתובה לפרטיה (ראו נספח י"א).

היקף העבודה לא יעלה על 12 עמודים (לא כולל נספחים) (גופן – מקביל לאריאל 12; רווח "שורה וחצי")

חשוב להעביר לתלמידים את המסר שכמות אינה מעידה בהכרח על איכות. עבודה על פי ההנחיות תוביל לכתיבת עבודה איכותית; עבודה המשיגה את המטרה לשמה נעשתה.

[ראו נספח י"ב – עבודה המדגימה כתיבת מטלת ביצוע]

למורה:

חשוב שנספח א', הנספח המתאר את תכנון ומהלך העבודה מול הכיתה, ילווה אותך בעבודתך.

תשומת לבך מופנית לסעיף ב' בנספח א':

במהלך ההוראה השוטפת על התלמידים להיחשף ל**מיומנויות חשיבה** הנדרשות

למטלת הביצוע:

- ✓ מיפוי טקסט / נושא;
- ✓ שאילת שאלות ברמות חשיבה שונות
- ✓ שימוש בהיצגים גראפיים;
- ✓ השוואה;
- ✓ ניתוח אירוע - איתור השחקנים וזיהוי הקונפליקט ביניהם;
- ✓ זיהוי טיעון ובניית טיעון.

על מיומנויות אלו יש לעבוד עם התלמידים עוד לפני שמתחילים לעבוד על מטלת הביצוע עצמה, וזאת בשילוב תכנים של תכנית הלימודים באזרחות החל מתחילת ההוראה. כאמור, דוגמאות לשילוב כזה יועלו בהדרגה לאתר.

עלו והצליחו!

מצוות הפיקוח על הוראת

האזרחות

נספחים:

- נספח א' – פירוט שלבי עבודת המורה – תכנון העבודה
- נספח ב' – דף תכנון ומעקב – מטלת ביצוע
- נספח ג' – סיפורי מסגרת – עבודת בני נוער ותוכניות מתאר
- נספח ד' – דוגמאות לחילוץ בעיה מסיפור מסגרת – העסקת בני נוער ותוכניות מתאר
- נספח ה' – דוגמאות לסקירת ספרות – העסקת בני נוער ותוכניות מתאר
- נספח ו' – הסבר מפורט על כלי המחקר: ראיון, שאלון ותצפית + דוגמאות
- נספח ז' – כללי הכניסה לשדה
- נספח ח' – דוגמאות לניתוח ממצאים, הצעת פתרון ותוצר – העסקת בני נוער ותוכניות מתאר
- נספח ט' – מחוון מלא – כולל חלוקה ופירוט של רמות הערכה
- נספח י' – דוגמאות לדף ציינון
- נספח י"א – מבנה העבודה הכתובה (מתוך מסמך האגף לתכ"ל)
- נספח י"ב – עבודה המדגימה כתיבת מטלת ביצוע – זיהום נחל לכיש / דנה שטרקמן